

Vjerovanja starih Grka

Benašić, Darko

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:596381>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Pedagogija i povijest

Darko Benašić

Vjerovanja starih Grka

Završni rad

Mentor: doc. ← izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2014.

SAŽETAK

Stari Grci su vjerovali u mnoštvo bogova, no najvažniji su dvanaest olimpskih bogova (Zeus, Hera, Posejdon, Demetra, Hestija, Afrodita, Apolon, Artemida, Atena, Ares, Hefest, Hermes), nazvanih prema planini Olimp na kojem su po prema mitu obitavali. No, oni nisu oduvijek bili najviši bogovi. Prema Hesoidu postojao je Kaos iz kojeg nastade Geja koja sama od sebe rodi Urana, a s Uranom Titane, Hekatonohire i Kiklope. Bojeći se za svoju vlast Uran ih je zatočio. Ali Titan Kron oslobađa braću i ruši oca s vlasti, te se ženi sestrom Rejom. No, i Krona kao što je on svog ova, svrgava vlastiti sin Zeus uz pomoć braće Posejdon i Hada s kojima, nakon desetogodišnjeg rata, dijeli vlast nad svijetom. I time započinje doba novih, olimpskih bogova. Tih dvanaest olimpskih bogova činili su središte grčkih vjerovanja, oko kojih se razvilo mnoštvo mitova koji i danas pobuđuju maštu ljudi. Grci su zamišljali bogove kao ljude, s ljudskom manama i vrlinama, oni se vole, mrze, svađaju, žene i vesele. Pričajući priče o bogovima stari Grci su željeli bolje razumjeti svijet oko sebe.

Ključne riječi: grčki bogovi, grčki mitovi, Olimp

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. POSTANAK SVIJETA I PRVA BOŽANSTVA	4
3. RAT TITANA I OLIMPSKIH BOGOVA	4
4. DOBA NOVIH BOGOVA	6
4.1. ZEUS, GOSPODAR TAMNOG OLUJNOG OBLAKA.....	6
4.2. HERA, BOŽICA BRAKA.....	8
4.3. POSEJDON, BOG S MODROM GRIVOM.....	9
4.4. DEMETRA I KORA (PERZEFONA).....	10
4.4.1. ELEUZINSKI MISTERIJI (ELEUZINIJE).....	11
4.5. HESTIJA, BOŽICA OGNJIŠTA.....	12
4.6. ZLATNA AFRODITA.....	13
4.7. APOLON, BOG SVJETLA.....	14
4.8. ARTEMIDA, DIVLJAKUŠA.....	15
4.9. SIVOOKA ATENA, DIJETE BEZ MAJKE.....	17
4.10. ARES, BOG RATA.....	19
4.11. HEFEST, HROMI KOVAČ.....	20
4.12. HERMES, GOSPODAR HULJA, KRALJEVIĆ LOPOVA.....	22
5. ZAKLJUČAK	24
6. POPIS LITERATURE	25

1. UVOD

U ovome će radu biti prikazano dvanaest olimpskih bogova. Rad donosi i Hesoidovu priču o nastanku svijeta, kao i kako su dvanaestero bogova postali najvažniji bogovi za stanovnike stare Grčke. Cilj ovoga rada jest prikazati vjerovanja starih Grka kroz mitove o najvišim grčkim bogovima, te na koji način su se Grci njima poslužili da bi objasnili sve što se zbivalo u prirodi i među ljudima.

Na početku će biti objašnjeno kako su stari Grci tumačili postanak svijeta te prikaz prve generacije bogova koji su vladali prije bogova s Olimpa. Tu priču nam donosi Hesoid u 8.

stoljeću pr. Kr. Nakon toga će biti spomenut mit kako su bogovi s Olimpa zapravo postali bogovi s Olimpa te na koji način su svrgnuli staru generaciju božanstava te se nametnuli kao najviši bogovi stare Grčke. I naposljetku, posljednje poglavlje završnoga rada će obuhvaćati život i djelo dvanaest olimpskih bogova (Zeus, Hera, Posejdon, Demetra, Hestija, Afrodita, Apolon, Artemida, Atena, Ares, Hefest, Hermes), od kojih je svaki štitio i promicao određenu ljudsku djelatnost imajući tako utjecaj, po vjerovanjima stanovnika stare Grčke, na njihov svakodnevni život i rad.

Pri izradi ovog rada korišteno je dostupna literatura koja donosi prikaz grčkih mitova koji sadrže podatke o dvanaest bogova s Olimpa te koja ← izbaciti je relevantna za detaljnije poznavanje najvažnijih bogova stare Grčke.

2. POSTANAK SVIJETA I PRVA BOŽANSTVA

Najpoznatiji grčki mit o stvaranju svijeta i nastanku prvih bogova (Teogonija) donosi nam Hesoid u 8. st. prije Krista. U početku bijaše Kaos, to jest otvoreni bezdan, kao početak, izvor svemu životu na ovom svijetu. Iz Kaosa nastade Geja ili zemlja i Tartar ili pusti ponor u dubini zemlje. Iz Kaosa još nastade Eros, ljubav, koje spaja ono dvoje što si je protivno u skladno trojstvo sa sobom. Zatim Kaos rodi blizance Ereba ili tminu i Noć, a od njih nastane Eter i Hemera, odnosno svjetlost i dan. Ta svjetlost, koja se nalazi u visini suprotna je Erebu (tmini).

Ljubav i svjetlost postade od tamnog Kaosa, što je uvjet svakom životu i razvoju. Nakon toga može rađati Geja. Ona sama od sebe rodi Urana (nebo), gore i more (Pontos). Sada Eros sjedini protivne elemente i tako Geja s Uranom postane prvi bračni par. Njihova djeca su dvanaest Titana, šest muških: Okean, Kej, Krios, Hiperion, Japet, Kron i šest ženskih: Teja, Reja, Temida, Mnemozina, Feba, Tetija, uz tri jednooka Kiklopa Bront, Sterop i Arg, no koje treba razlikovati od homerskih Kiklopa u Odiseji, i tri Hekantonhira: Kot, Brijarej i Gig, od kojih je svaki imao po 50 glava i 100 ruku.¹

Uran je svoje buntovne sinove Kiklope bacio u Tartar. Želeći se osvetiti, Geja je nagovorila Titane da napadnu oca. Oni su to učinili predvođeni najmlađim Kronom kojeg je majka naoružala kremenim srpom. Iznenadili su Urana na spavanju i nemilosrdni ga je Kron kastrirao kremenim srpom, uhvatio njegove genitalije lijevom rukom (koja se od tada smatra lošim znamenjem) i bacio ih more kraj rta Drepanum. Ali kapljice krvi iz rane pale se na Majku Zemlju (Geja) i ona je rodila tri Erinije, Furije koje osvećuju zločine ocubojica i krivokletstva. Zovu se Alekta, Tizifona i Megara. Nimfe jasenovog drveta, nazvane Melie, također su rođene iz ove krvi. Titani su tada pustili Kiklope iz Tartara i Kronu prepustili vlast nad zemljom. Međutim, postavši vrhovni zapovjednik, Kron je Kiklope, zajedno sa Hekatonhirima, bacio u Tartar i uzeo za ženu svoju sestru Reju.²

3. RAT TITANA I OLIMPSKIH BOGOVA

Geja je prorekla Kronu, kao i njegov umirući otac Uran da će ga jedan od njegovih vlastitih sinova zbaciti s prijestolja. Zato je svake godine gutao djecu koje mu je Reja rodila: prvo Hestiju, tada Demetru i Heru, potom Hada i Posejdona. Reja je bila ogorčena. Nakon što je rodila svog trećeg sina Zeusa na planini Liceum u Arkadiji, predala ga je Geji koja ga je odnijela na Kretu i sakrila u Diktajsku spilju. Dok je odrastao jeo je med i pio mlijeko Amalteje, kozje nimfe. Kasnije, kada je preuzeo vlast postavio je Amaltejin lik među zvijezde kao konstelaciju

¹ Victor Duruy, *Poviest Grčka*, Denona d.o.o., Zagreb 2011., str. 28. i 29.

² Robert Graves, *Grčki mitovi*, LDK promet, Zagreb 2003., str. 26.

Jarca, a od njenog roga je napravio rog obilja ili Kornucopia koji se uvijek ispunjava onim pićem i hranom kakav njegov vlasnik poželi. Oko zlatne kolijevke mladog Zeusa, a ona je visjela na drvetu (tako da je Kron nije mogao pronaći niti na nebu, niti na zemlju, niti u moru), stajali su naoružani Kureti, Rejini sinovi. Svojim kopljima udarali su o štitove i vikali kako bi nadglasali djetetov plač da ga Kron izdaleka ne bi mogao čuti. Jer Reja je u pelene umotala kamen i dala ga Kronu; progutao ga je misleći da guta malog Zeusa.

Kada je stasao Zeus je potražio Metidu, jednu od Titanida. Na njezin je savjet posjetio majku Reju i zatražio da postane Kronov peharnik. Reja mu je spremno pomogla u naumu osvete; nabavila je sredstvo za povraćanje, a Metida mu je rekla kako da ga pomiješa s Kronovom medovinom. Nakon što se Kron napio počeo je povraćati, najprije kamen, a potom Zeusovu stariju braću i sestre. Sam je Zeus kamen postavio u Delfima koji se tamo još uvijek nalazi, natapa se uljima i žrtvuju mu se vlakna nepredene vune. Izašli su nepovrijeđeni i zahvalni, zamoliše Zeusa da ih povede u rat protiv Titana koji su za svog vođu izabrali ogromnog Atlasa, sina Titana Japeta, jer Kron tada više nije bio na vrhuncu moći.

Rat je trajao deset godina. Konačno je Geja prorekla pobjedu svom unuku Zeusu ako za saveznike uzme Kiklope i Hekatonhire koje je Kron zatočio u Tartaru. Kiklopi su zauzvrat Zeusu iskovali munje i gromove, Hadu nevidljivu kacigu, a Posejdonu trozubac. Nakon što su tri brata održali ratni sastanak, nevidljivi se Had približio Kronu i oduzeo mu oružje, a dok mu je u međuvremenu Posejdon prijetio trozupcem, odvrćajući mu pažnju, Zeus ga je pogodio munjom. Tri Hekaatonhira su zgrabili stijene i zatrpali preostale Titane. Kron i svi poraženi Titani su prognani u Tartar osim Atlasa kojemu je kao vođi namijenjeno da na svojim leđima nosi nebeski svod. Zbog Metide i Reje, Titanide su bile pošteđene.³ Gustav Schwab pak navodi da su pjesnici pripovijedali i o konačnoj pomirbi Titana i Olimpljana, koje je Zeus pomilovao i smjestio na Otoke blaženih, gdje im je vladar bio Kron, a Rimljani pripovijedahu da je Kron pobjegao u Italiju gdje je vladao kao Saturn bog usjeva, odatle i svetkovina Saturnalije.⁴

4. DOBA NOVIH BOGOVA

Visoko na vrhu planine Olimp stoji palače bogove, otud i naziv olimpski bogovi ili olimpljani, što ih je sagradio Hefest. Ondje ne pada ni snijeg ni kiša, ne puše nikakav vjetar, svi bogovi

³ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 27. i 28.

⁴ Gustav Schwab, *Najljepše priče klasične starine (dio drugi)*, Globus media d.o.o., Zagreb 2005., str. 367.

imaju slobodan pristup, ali svi nemaju ondje stalnog boravišta. Tri brata, naime, Zeus, Posejdon i Had, podijeli su svijet između sebe nakon pobjede nad Titanima, tako da je Zeus dobio nebo, Posejdon more, a Had podzemni svijet. Zemlja je imala biti zajedničko dobro svih bogova, ali je ipak stajala pod osobnom zaštitom i visočanstvom? božice Demetre. Stoga razlikujemo tri velike skupine bogova:

1. Bogovi neba: Zeus, Hera, Temida, Hestija i djeca Zeusova: Atena, Apolon, Artemida, Ares, Afrodita, Hermes, Hefest, zatim mnoštvo manjih bogova, kao npr. Helijs, Selena, Eoja, Irida...
2. Bogovi voda: Posejdon, Amfitrita, Triton, Nerej, Okean...
3. Bogovi podzemnog svijeta i zemlje: Had, Perzofona, Demetra, Dioniz...

Poslije Homera spominje se utvrđeni broj od dvanaest olimpskih bogova: Zeus, Hera, Posejdon, Demetra, Hestija, Afrodita, Apolon, Artemida, Atena, Ares, Hefest, Hermes, a koji će biti obrađeni u ovome radu.⁵

4.1. ZEUS, GOSPODAR TAMNOG OLUJNOG OBLAKA

Bog groma, munje, snage i svjetla, veličanstven poput neba i promjenjiv poput vremena. Kao što primjećuje Teokrit u 3. stoljeću pr. Kr. Zeus katkad sja punim sjajem, a katkad kiši. Kao vrhovni vođa, povezuje se s vojničkom pobjedom i društvenim poretom. Njegova je zadaća bila posredovati među zavađenima, a njegove su presude predstavljale neupitan zakon. Na snježnim padinama Olimpa prema Zeusu su se i ponašali u skladu s tim. Kada bi Zeus ušao u prostoriju, kaže Homer, drugi bi bogovi ustali.⁶

No Zeusov ponos i drskost su postali toliko nepodnošljivi da su ga Hera, Posejdon i Apolon i svi ostali olimpljani, osim Hestije, iznenada okružili oko kreveta na kojem je spavao i vezali ga remenjem od neštavljene kože, svezanim u stotine čvorova. Prijetio im je trenutnom smrću, ali oni su munje maknuli izvan njegova dosega. No, jedna od Nereida Tetida, Ahilejova majka, bojeći se građanskog rata na Olimpu pozove Brijareja, jednog od Hekatonohira, koji koristeći svojih stotinu ruku razveže čvorove. S obzirom da je zavjera potekla od Here, Zeus je objesi o nebo sa zlatnim rukavicama oko oba zgloba i po jedan nakovanj pričvrsti za svaki članak.

⁵ G. Schwab, *Najljepše priče klasične starine (dio drugi)*, str. 368.

⁶ Nancy Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, Mozaik knjiga d.o.o., Zagreb 2006., str. 124. i 125.

Njezina je sudbina ražalostila ostale bogove, ali joj nisu smjeli pomoći. Konačno je Zeus pristao osloboditi Heru uz prisegu ostalih bogova da se nikada neće pobuniti protiv njega. Premda nerado, svaki je bog prisegnuo pojedinačno. Zeus je kaznio Posejdona i Apolona, poslavši ih kao sluge kralju Laomedonu kome su oni sagradili Troju, a ostalima je oprostio, smatrajući da su u zavjeri sudjelovali protiv svoje volje.⁷

Zeus je bog svega i svakoga proricanja jer se samo ono proriče što od njega dolazi. Iz svog doma na Olimpu šalje blagoslov i strah, vihor, snijeg, kišu, rosu, ugodne proljetne dane i blage povjetarce. Zeus je bog gromovnik kojemu Kiklopi kuju gromove. Od njega dolazi red u ljudskom životu, kao i čudorednost. Država ne bi mogla postojati bez njegove volje. Uredbe i zakoni u državi dolaze od njega, kraljevi su njegovi namjesnici. On bdije nad skupštinama i svakim pravom te zakletvom. Stoga su Grci kod zakletvi zazivali njegovu ime. U Zeusovoj službi prema tome božice Temida (zakonitost) i Dika (pravda). Svako društvo, sve do obitelji i kuće bili su pod njegovom zaštitom. Nasred obiteljskog dvorišta bio je Zeusov žrtvenik gdje je po običaju žrtvovao gospodar kuće. Kao što Zeus ljubi i štiti pravo tako kažnjava svako nepravedno djelo, pa i strasti ljudske: oholost i opačinu. Kaznio bi ne samo zločine i krivce, nego i njihovu djecu, pa čak i unučad. Sudbinu ljudi je također držao u svojim rukama, svako dobro i svako zlo dolazi od njega. U Zeusovoj se vlasti nalaze i život i smrt, kako prevagne na njegovoj vagi.

Zeusa su štovali u Dodoni. Tu mu bijaše posvećen hrast, za koji se vjerovalo da Zeus na njemu prebiva i da šuštanjem lišća i posvećenih mu golubova ljudima očituje svoju volju. No, Zeusovo glavno svetište je bilo u Olimpiji u pokrajini Elidi na poluotoku Peleponezu. Njemu u čast igrale su se znamenite Olimpijske igre svake četvrte godine. Ovdje je pristizao sav grčki svijet te se tako proširilo štovanje Zeusa po cijeloj grčkoj. U Olimpiji se nalazi i Zeusov hram, s njegovim velebnim kipom, djelo majstora Fidije, koje je jedno od 7 čuda starog svijeta. Od toga doba Grci smatraju Zeusa sveprisutnim – vidjeti ga, ublažilo bi bol i nevolje, a ne vidjeti ga prije smrti, smatralo se nesrećom, kao i umrijeti, a ne biti posvećen u njegovim misterijima.⁸

4.2. HERA, BOŽICA BRAKA

Ako postoji lik u grčkoj mitologiji koji je u naše doba nepravedno zapostavljen, to je sigurno Hera, posvuda gorljivo štovana i prije negoli je Zeus uopće i zamišljen kao božanstvo. Nekoć

⁷ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 37. i 38.

⁸ V. Duruy, *Poviest Grčka*, str. 32. – 34.

velika božica čiji su hramovi bili najstariji i najveći u Grčkoj, u Arkadiji je imala tri odvojena svetišta i tri dodatka imenu: djevojka, žena i udovica. No, kad je s osvajačkim plemenima u 2. tisućljeću prije Krista stigao Zeus i „oženio“ Heru, njezin se lik promijenio. Postala je ženom koja je ustrajala u predanosti svome mužu, ali nije bila spremna zatvoriti oči pred njegovim vrludanjima. Ljubomora ju je učinila zlobnom i osvetoljubivom, ali ne prema Zeusu koji je zbog svoje moći bio imun, nego prema svojim suparnicama i njihovoj djeci. Tako je Semela, Dionizova majka izgorjela; Iju, koju je Zeus pretvorio u junicu kako bi zavarao svoju ženu, tako su izmučili obadi da je prešla cijeli svijet tražeći spas; Lamiju je natjerala da pojede svoju djecu učinivši je tako vampirom koja uzima na zub malu djecu pa su mnoge naraštaje grčke djece majke strašile njezinim imenom. Kako se Herina slika mijenjala od vrhovne ženske božice do kivne žene, pobuđivala je sve manje naklonosti. Povjesničar M. I. Finley opisao ju je kao „potpunu ženu...koje su se Grci pomalo bojali, a uopće je nisu voljeli“.

No u Herinoj vezi sa Zeusom ne nedostaje ljubavi. U Ilijadi Homer spominje njihovu zaljubljenost. U jednom trenutku ruku pod ruku napuštaju gozbu, što kod drugih bogova izaziva neobuzdan smijeh. Drugi put Hera, zaštitnica Ahejaca u Trojanskom ratu, zavodi Zeusa naklonjenog Trojancima, u nadi da će ga omesti i tako Ahejcima olakšati pobjedu. „Zeus je uzeo svoju ženu u naručje“, kaže Homer, „i pod njim je izniknula svježa zelena trava, šafran i zumbul, djetelina okupana rosom, tako gusta i meka koja je podigla njihova tijela s teško zbitog tla“. Hera nije bila tako podložna i ponizna žena kao što se činilo.⁹

Uz Zeusa ima i ona vlast nad gromom, munjom, olujama i maglom. Homer kao da počašćuje Zeusa kada mu daje nadimak “gromoglasni muže Here“. U čitavom njezinom biću vlada ponosna strogost. Kao zaštitnica braka pomaže ženama u času poroda, a nevjeru i preljub kažnjava. U njezinoj se pratnji nalaze lijepe Harite ili Gracije, božice dražesti i ljepote.¹⁰ Heru su štovali osobito u Argosu i Mikenima, a i u Sparti, Korintu i na otoku Eubeji. Posvećen joj je šipak kao znak ljubavi i plodnosti, zatim kukavica kao znak proljeća, kada se Hera udala za Zeusa i paun, čiji rep pokazuje nebo sa zvijezdama, gdje stanuje Hera.¹¹

4.3. POSEJDON, BOG S MODROM GRIVOM

⁹ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 131. i 132.

¹⁰ G. Schwab, *Najljepše priče klasične starine (dio drugi)*, str. 369. i 370.

¹¹ V. Duruy, *Poviest Grčka*, str. 35.

Zeusov brat Posejdon vladao je morima. Veličanstven, s dugom valovitom bradom, pristao kako to može biti samo Grk, obično se prikazuje kako se odmara na valovima, često okružen ribama, držeći svoj karakteristični trozubac, obilježje koje ga čini lako prepoznatljivim. Većinu vremena Posejdon je sve osim mio i ljubazan. Njegova loša narav prvi se put pokazala kada je sa svojom braćom Zeusom i Hadom sjeo da kockom podijele svijet. Posejdon je dobio vlast nad morima, golemim carstvom. No, Zeusovo je carstvo bilo još veće, s čime se Posejdon nikad nije pomirio. Ogorčenost mu je zatrovala odnose s bogovima i ljudima, uključujući grčkog ratnika Odiseja, koji je oslijepio njegova ljudožderskog sina Polifema. Doista, Posejdonova zloba pokretački je motiv Odiseje.¹² Svojim trozubom udara u valove, potresa zemlju i cijepa stijene; općenito je lako razdražljiv i temperamentan, sličan elementima koji su mu podvrgnuti. Svoju srdžbu na krivcima iskaljuje ne samo dizanjem valova i poplavom zemalja, nego šalje i strašne morske nemani i zator ljudima. Ipak, on nastupa kao milostivi darovatelj sretno plovidbe, kao što uopće uzrokuje sve pojave morske. Duboko u valovima stoji njegova kristalna palača Ega. Odatle se svojom konjskom spregom vozi na sjajnim valovima preko morske površine, a oko njega se igraju ostala božanstva i morske nemani.¹³ Posejdonova je žena bila nereida Amfitrita, koja ga je prvotno odbila, no Posejdon joj je poslao dupina, koji ga je tako spretno zastupao da je Amfitrita popustila. Iz zahvalnosti je Posejdon dupina stavio među zvijezde kao sazviježđe Dupina. Njihov je sin Triton, moćni morski bog, s ljudskim gornjim tijelom, a s ribljim repom.

Posejdon je bio pohlepan na zemaljsko carstvo. Sukobio se s Atenom zbog prava na Atiku, o čemu će biti više riječi u poglavlju o Ateni. Posejdon je neuspješno od Zeusa pokušao dobiti Eginu, od Dioniza Naksos, od Helija Korint. Pokušao je i Heri preoteti Argolidu, bio je spreman ući s njom u sukob i odbio je pojaviti se pred olimpskim bogovima, tvrdeći da prema njemu imaju predrasude. Zbog toga je čitavu stvar Zeus prepustio riječnim bogovima Inahu, Kefisu i Asterionu koji su presudili u Herinu korist. Osvetio se tako da je isušio riječna korita svojih sudaca.

Posejdon se smatra tvorcem konja, no Pauzanije navodi da je Reja, dok je Posejdon bio još novorođenče, Kronu dala konja za obrok. Hvalio se da je izumio uzde, iako je to Atena učinila prije njega. Ali njegova tvrdnja da je osnova konjske utrke neupitna je. Zasiurno, konji su mu posvećeni, možda zbog njegove ljubomorne potrage za Demetrom koje je suznih očiju tražila svoju kćer Perzefonu. Rečeno je da je Demetra, brižna i obeshrabrena svojom potragom i lišena

¹² N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 134. i 135.

¹³ G. Schwab, *Najljepše priče klasične starine (dio drugi)*, str. 375.

strasti prema bilo kojem bogu preobrazila sebe u kobilu. Međutim, Posejdona nije mogla prevariti koji se transformirao u pastuha i opasao ju, iz toga su nastali nimfa Despena i divlji konj Arion.¹⁴

4.4. DEMETRA I KORA (PERZOFONA)

Demetra, tj. Majka Zemlja, kći Krona i Reje, u neku je ruku pomlađena Geja, koja se ipak poštovala i kao posebna božica. S Demetrom se u kasnije vrijeme često miješala Kibela, prvobitno azijska božica Zemlja, koja se tada identificirala s Rejom, dapače s Gejom, a napokon i s egipatskom Izidom. U Demetri se prikazuje osobito blagotvorna snaga Zemlje da rađa bilje. Stoga je slave kao ljudima prijaznu božicu koja daje napredak cvijeću, bilju i poljskim plodovima, kao začetnicu poljodjelstva i time uređenih života, građanskih zakona i običaja.¹⁵

Svoju je vedrinu izgubila kada su joj oduzeli kćer Koru, kasnije nazvana Perzofona. Had, koji se zaljubio u Koru, oteo ju je dok je brala cvijeće. Jedina koja je čula njen vrisak je božica Hekata iz Podzemnog svijeta. Demetra je neumorno tražila Koru devet dana i devet noći, bez hrane i pića. Desetog dana prerusena stiže u Eleuzinu gdje je gostoljubivo primaju kralj Kelej i supruga Metanira. Pozvali su je da bude dadilja novorođenom princu Demofontu (ili Triptolem). Dok se brinula za princa, sluškinja Jamba pokušala ju je utješiti lascivnim stihovima. Tijekom jedne gozbe stariji Kelejov sin Abas joj je rekao da pohlepno pije ječmenu vodu začinjenu metvicom, na što ga ona mrko pogleda te se on pretvori u guštera. Osjetivši stid zbog svog ponašanja, odlučila je Demofonta učiniti besmrtnim. Te ga je noći držala iznad vatre kako bi izgorjela njegova smrtnost. Međutim, u prostoriju je ušla Metanira i prekinula čaroliju. Raskrinkana, Demetra se razotkrila u sjajnom bljesku koji je obasjao cijelo kuću. „Dijete više nije moglo postati besmrtno“, kazala je, „ali budući da je spavalo u naručju božice, kad odraste zadobit će velike počasti“. Također je uputila ljude da u njezinu čast u Eleuzinu podignu hram. To je označilo početak eleuzinskih misterija, jednog od najzagonetnijih dijelova grčke religije. Prema Robertu Gravesu, Demofont je umro kad je Demetra otkrivena, dok je Triptolem treći kraljev sin koji je i obavijestio Demetru da su njegova braća vidjela otmicu Kore. Kako bilo da bilo, Demetra s Hekatom odlazi Heliju koji sve vidi, i koji priznaje da je Had otmičar, nesumnjivo sa Zeusovim pristankom. Demetra je bila toliko ljuta da se nije vratila na Olimp

¹⁴ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 42. i 43.

¹⁵ G. Schwab, *Najljepše priče klasične starine (dio drugi)*, str. 377.

već je nastavila lutati, zabranjujući drveću da donosi plodove i biljkama da rastu sve dok ljudski rod ne postane ugrožen do istrijebljena. Zeusu na to pošalje Hermesa u Had da vrati Koru. Demetra je bila presretna što vidi kćerku, no obuzeo ju je strah od budućnosti. Znala je da će se Kora morati vratiti u Podzemni svijet ako je tamo išta pojela. Pitala je stoga kćer je li pojela bilo što, na što je prema homerskoj himni, priznala istinu. Ovidije je šest ili osam stoljeća kasnije napisao da je Kora lagala, tvrdeći da nije ništa pojela. Varka nije uspjela. Askalaf, sin rijeke Aheront, vidio ju je da je pojela sedam sjemenki šipka i dojavio Hadu (i za kaznu bio pretvoren u sovu). U svakom slučaju, šipak je odgovoran za daljnju sudbinu Kore, koja se morala vratiti u Had i provesti u njemu trećinu godine, zbog čega je njezina majka tugovala, a zemlja postajala neplodna. Nakon toga bio joj bilo dopušteno vratiti se na zemlju, koja bi zajedno s Demetrom procvala od radosti. Na taj je način uspostavljen ciklus godišnjih doba.¹⁶

4.4.1. ELEUZINSKI MISTERIJI (ELEUZINIJE)

U misterijama su sudjelovali svi, uključujući žene i robove. Jedina iznimka su barbari i ubojice (Heraklu je bilo dopušteno sudjelovati premda je ubio svoju obitelj). Herodot 480. pr. Kr. procjenjuje da je u misterijama sudjelovalo 30 000 iniciranih. Inicirani su se morali u veljači okupati u rijeci Ilisu, žrtvovati svinju i znati sve o Korinom braku s Hadom. U rujnu su se morali okupati u moru, žrtvovati krmaču i ponuditi vinsku žrtvu Dionizu. Morali su i postiti devet dana koliko je postila Demetra kada je Kora oteta, post prekinuti pijući tek vodu s metvicom, nositi posebnu odjeću, a u kosi mirtu. Potom sudjelovati u povorci od Atene do Eleuzine, čija je svrha povratak svetih predmeta u svetište u Elezinu koji su uzeti nekoliko dana ranije. Po putu izvikivati prostote u slavu Jambe, sluškinje koja je nasmijala Demetru u žalosti. U Eleuzini sjediti u tamnoj dvorani s tisućama drugih vjernika. Vidjeti iznenadno plamsanje vatre. Slušati pjesme vrhovnog svećenika. Vidjeti svete predmete. Radovati se božanskom djetetu koje je rodila Kora. Dijete je imalo nekoliko imena: Triptolem, Jasion, Eleuter Osloboditelj i Dioniz. U obredu su ga pojeli. Njegovo je tijelo kruh, a krv vino. Svrha misterija je živjeti u radosti, umrijeti s nadom i naći bolji život na drugom svijetu.¹⁷

¹⁶ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 140. – 144.; R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 64. i 65.

¹⁷ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 144. i 145.

4.5. HESTIJA, BOŽICA OGNJIŠTA

Hestija je božica ognjišta i u svakoj kući i gradskoj vijećnici štiti one koji zatraže njezinu pomoć. Opće poštovanje iskazuje se Hestiji ne samo kao najblažoj, najpravednijoj i najmilostivijoj od svih olimpskih bogova, već zato jer je izumila vještinu gradnju kuće.¹⁸ Kao što je bila božica obitelji i kuće, tako bijaše predstojnica svakog većeg društva, osobito države. Pritanej, vladina zgrada koje se nalazi u središtu grada je smatrana hramom Hestije. Tamo se nalazio žrtvenik, na kojoj su vječnu vatru božici palile neudate žene i gdje su joj žrtvu prinosili pritani. Tu su se primala strana poslanstva. Ognjište s vječnim plamenom je bilo duša države te je simboliziralo zajedništvo građana. Ona je gomila užarenog ugljena koje u Delfima označava središte svijeta.¹⁹

Inače, mit o Hestiji priča je puna paradoksa. Bila je najmlađa i najstarija, prva i posljednja. Kao prvo dijete Krona i Reje bila je prva koju je Krona progutao i posljednja koju je povratio. Stoga je bila najstarija, jer je rođena prva, i najmlađa, jer se posljednja pojavila u svijetu. Ostala je pošteđena ljubavi. Iako su Apolon i Posejdon žudjeli za njom, odbila se udati i ostala je dosljedna u odluci da ostane djevica. U tome je uspjela, premda Ovidije navodi da ju je Prijap, nakazni Afroditin sin s natprosječno velikim falusom jednom pokušao iskoristiti. Na sreću, upozorilo ju je njakanje magarca pa nasilnik nije uspio ostvariti svoj naum. Za razliku od ostalih djevičanskih božica, Hestija nije sudjelovala ni u ratu ni u lovu, kao ni u nemirima i skandalima života na Olimpu. Homer je uopće ne spominje. Znakovita je njezina odsutnost iz književnih i likovnih umjetnosti. Osim na nekoliko vaza i novčića na kojima se pojavljuje zakrivena velom, nema njezinih antropomorfnih prikaza. Ovidije se iznenadio kad je saznao da čak ni u Hestijinom hramu nema njezinih kulturnih kipova ili slika, osim žrtvenika, a i Pauzanija bilježi istu činjenicu. Kad je u 5. stoljeću pr. Kr. sagrađen Partenon, nije prikazana među olimpskim božanstvima. Umjesto nje pojavljuje se Dioniz, drži se da se Hestija povukla njemu za uslugu.

Njezina rimska inačica Vesta bila je mnogo važnija. Kao zaštitnici grada Rima na formu joj je posvećen okrugli hram gdje su njezine svećenice vestalke, odabrane iz redova rimske aristokracije u dobi između šest i deset godina, čuvale svete povjerene im predmete, uključujući poznatiji paladiji, a najvažnija im je dužnost bila trajno održavati vatru. Ako je neravnomjerno gorjela ili se ugasila, bičevali bi ih.²⁰

¹⁸ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 53.

¹⁹ V. Duruy, *Poviest Grčka*, str. 43.

²⁰ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 153.

4.6. ZLATNA AFRODITA

Prema Ilijadi Afrodita je kćer Zeusa i Dione. Druga genealogija, koja se prvi put može pročitati kod Hesoida kazuje da je Afrodita rođena iz morske pjene nastale nakon što je Kron odsjekao genitalije Uranu. Afrodita je prvo stigla na Kiteru, a potom na Cipar, kako je koračala na kopno pod njezinim je nogama zemlja cvjetala. Eros i Himer, geniji ljubavne žudnje stajali su uz nju i uveli je u zajednicu bogova. Njezin izlazak iz mora prikazao je Fidija na postolju Zeusova kipa u Olimpiji. O njezinim se darovima ushićeno govori u svim vremenima. Prednjači, naravno, ljepota i draž. Ona je čista ženska ljepota i sama ljupkost, optočena vlažnim sjajem slasti, vječno nova, neopterećena i blažena, tako kako ju je rodilo beskrajno more. Likovna umjetnost revno je nastojala u slici prikazati tu ljubav koja je postala tjelesna. Pjesnici je, počevši od Homera, nazivaju „zlatnom“ i govore o njoj kao „nasmiješenoj“ božici.

Zanimljivo je da Afrodita štovana kao božica mora i plovidbe, ali ona nije božanstvo mora u onom smislu u kojem je to Posejdon. Njezin dolazak gladi valove tako da se morska površina sjaji kao dragulj. Najljepše je to izrekao Lukrecije: „Pred tobom, boginjo, bježe vjetrovi, bježe oblaci neba kad se ti približavaš; tebi u čast iz zemlje niče ures od ljupkog cvijeća, tebi se smije zrcalo mora, i sjaji se svijetla širina utihlog neba“. Tako se naziva i „boginjom mirnog mora“ jer daje da pomorci sretno stignu u luku. Afroditino čudo zbiva se kako na moru tako i u carstvu zemlje. Ona je i božica rascvjetane prirode. Očituje se u čari cvjetnih vrtova. Stoga su joj posvećeni sveti vrtovi.²¹

Osim Atene, Artemide i Hestije, tri djevičanske božice, nitko – ni bogovi niti ljudi, ni ptice ni životinje nisu bili imuni na Afroditine čari. Zvana je Afroditina ljubav prema Anhizu, trojanskom princu, koji se unatoč upozorenju, pohvalio da je spavao s božicom ljubavi, na što ga je Zeus ubio munjom ili su ga oslijepile pčele. Bilo koja od navedenih nesreća može objasniti zašto ga je na kraju Trojanskog rata, kada je grad bio u plamenu, njegov odani sin Eneja, jedino Afroditino dijete koje je u njoj nadahnulo majčinske osjećaje, odnio na svojim leđima. Zajedno su lutali dok nisu došli do zapadnog rta Sicilije, gdje je Anhiz umro. Prema Vergiliju, Eneja je oca posjetio u podzemnom svijetu. Imao je mnogo potomaka, među njima Romula i Rema te Julija Cezara. Tako je Eneja, ne toliko značajan u grčkoj mitologiji, postao utemeljitelj rimske mitologije. Uz Anhiza, jedna od mnogih Afroditinih ljubavi bio je i prelijepi Adonis. No, na

²¹ Walter F. Otto, *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb 2004., str. 124. – 132.

Afroditinu žalost, u Adonisa se zaljubila i Perzefona. Kako su ga obje božice željele, Zeus je zadužio Kaliopu, muzu epskog pjesništva da presudi. Ona je odlučila da trećinu godine Adonis provede s Afroditom, trećinu s Perzefonom, a ostatak godine je oslobođen zahtjeva obiju božica. Presuda možda zvuči pravedno, no nije bila dugog vijeka. Kada se Afrodita opasala svojim čarobnim remenom, Adonis se nije mogao odvojiti od nje. Ostao je s njom dvije trećine godine. Perzefona se požalila Aresu, temperamentnom Afroditinim ljubavniku. On se razbjjesnio, pretvorio u vepra i raskomadao Adonisa. Kad je Afrodita čula da njezini ljubljani umire u mukama, doletjela mu je u pomoć, ali je Adonis ležao mrtav na polju loćike. Za sjećanje na ljubljenog krv iz njegovih rana pretvorila je u crvenu anemonu. I naravno, najpoznatija ljubavna priča, o princu Parisu i prelijepoj Heleni. Zbog Afroditinog obećanja da će Parisu dati ljubav najljepše žene svijeta, Helene, Paris odabire Afroditu za najljepšu božicu na žalost Atene i Here. Posljedica toga je desetogodišnji rat Trojanaca i Ahejaca koji rezultira razaranjem Troje.²²

4.7. APOLON, BOG SVJETLA

Apolon i njegova sestra blizanka Artemida su djeca Zeusa i Lete. Ljubomorna je Hera poslala zmiju Pitona koji je Letu progonio po čitavom svijetu, zaprijetivši kako joj neće dopustiti da rodi ni na kojem mjestu pod suncem. Nošena krilima Južnog vjetra, Leta je stigla do otoka Ortigije koji je plutao ispod površine vode, gdje je rodila Artemidu. Čim je rođena pomogla je majci da prijeđe preko uskog morskog tjesnaca, i tamo je između masline i palme koje su rasle na sjevernoj strani deloske planine Kint, rodila Apolona, devetog dana porođajnih muka. Napustivši Delos, Apolon se uputio na planinu Parnas gdje se skrivao Piton kojeg je teško ranio svojim strijelama. Piton je tada pobjegao u Gejino proročište u Delfe. No, Apolon ga je pratio te ga u Delfima usmrtio.²³ Tako je od božice preuzeo i nadzor nad proročištem. Kao ubojica Pitona Apolon je zaslužio pridjev „Pitijski“. Njegova je svećenica bila Pitija. Tu u sjeni planine Parnas stari su Heleni davali svete prisege, održavali vjerske svečanosti, tražili savjete i oslobađali pokojeg roba. Isprva, kaže Plutarh, svatko je savjet mogao zatražiti samo jednom godišnje. Zahtjeva je bilo toliko da je do 6. stoljeća pr. Kr, proročište bilo otvoreno svaki mjesec. Oni koji su od proročišta htjeli dobiti savjet morali su se okupati u svetom izvoru te kao žrtvu prinijeti posebne pogače i životinje. Tek su tada mogli pristupiti Apolonovoj svećenici

²² N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 156. – 160.

²³ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 39. i 54.

Pitiji. U različito doba bila je to mlada djeвица ili žena starija od pedeset godina. Svećenica je okrunjena lovorovim vijencem sjedila na tronošću, padala u trans i u buniu kazivala svoje misli. Svećenici bi njezina sveta očitovanja oblikovali u stihove. Katkad je proročište bilo određeno i jasno, što otkrivaju arheološki zapisi na stijenama. Na njima se nalaze proročanstva koje se bave temama poput žrtvovanja vola Apolonu, izgradnja oltara te razni vojni i politički savjeti. Iz književnosti je poznato da je proročište pretkazalo Edipovu sudbinu, a Sokrata proglasilo najmudrijim čovjekom. Delfsko je proročište, međutim, moglo biti nejasno i zagonetno, zbog čega su Apolona nazivali i Loksijem (dvosmislenim).²⁴

Među muškim božanstvima Apolon je uz Zeusa najplemenitiji i najčistiji lik, ozbiljan i strog, strašan kao osvjetnik zla, a ipak pruža mnogostruki blagoslov i djelotvornu zaštitu. Mnogobrojne su i često oprečne njegova bića. On je najprije bog smrti koji ubija mladiće i muževe. Kao takav nosi neizbježne strijele i srebrn luk, stoga se često naziva Dalekometnik ili Sigurni gađač. Blagim strijelama šalje ljudima laku, naglu smrt. Strašan konac sprema onima na koje se ljuti. Ali, on je bog svjetla, liječenja i proricanja, kao “usta Zeusova“ govori ljudima ono što mu Zeus nalaže, kao bog proročanstva udjeljuje ljudima dar proricanja. Apolon je izumitelj i učitelj pjevanja, sviranja na liru i pjesništva, kao takav on je vođa Muza. Njemu i svaki zakoniti poredak duguje svoj postanak i napredak, osniva gradove i države, odbija zlo, kažnjava bezbožnike i drznike. Posvećen mu je lovor, a od životinja labud i dupin. Aristej, bog lova i Asklepije, bog liječništva, prvobitno su bili identični s Apolonom, ali se obično označuju kao njegovi sinovi.²⁵

4.8. ARTEMIDA, DIVLJAKUŠA

Neukrotiva zaštitnica djevojaštva, gospodarica divljih životinja i božica lova, Artemida je živjela na otvorenom sa svojim pratiocima, loveći životinje i kupajući se u planinskim potocima. Uglavnom prikazana s lukom i strijelom te lovačkim psima, bila je božica Mjeseca, povezana s mijenama u ženskom životu, osobito s dvije najveće prijelomnice: rođenjem djeteta, kada je djevojka postajala ženom, te smrću, koju je donosila bezbolno, salvom svojih strjelica. Naime, Zeus je Artemidi dao pravo da uzrokuje bol ili da čak, ako tako poželi, ubije ženu pri

²⁴ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 166. i 167.

²⁵ G. Schwab, *Najljepše priče klasične starine (dio drugi)*, str. 370. i 371.

porodu, ili u bilo kojem drugom trenutku. Tako je iznenadna smrt žena uvijek pripisivana Artemidi.

Usprkos tome, Artemida je mladenačka božica i jedna od rijetkih o čijem djetinjstvu postoje priče. Kada je imala deset dana, pomogla je majci poroditi svog brata Apolona. Kad je napunila tri godine, popela se Zeusu na koljena i zamolila brojne darove, najvažniji je bio vječno djevičanstvo. Prema Kalimahu, pjesniku iz 3. stoljeća pr. Kr., zatražila je i „toliko imena koliko ima moj brat Apolon, luk i strijelu poput njegovih, službu nošenja svjetla, šafranskožutu tuniku za lov s crvenim porubom koje mi doseže do koljena, šezdeset mladih oceanskih nimfi iste dobi da mi budu djeveruše... sve planine svijeta i na kraju bilo koji grad koji ćeš izabrati za mene, s tim da će jedan biti dovoljan“. Očaran Zeus joj je dao čak njih trideset. Artemida je svoje pratitelje, sve u dobi od devet godina, odabrala na Kreti. Također je posjetila jednoooke Kiklope koji su kovali munje za Zeusa i od njih je dobila svoja glavna obilježja: srebreni luk i tuljac za strjelice. Prema Kalimahu, prve dvije strjelice koje je odapela iz svog luka pogodile su stabla, treća je pogodila životinju, a četvrta grad nepravednih ljudi.²⁶

Grci su joj žrtvovali ljude da ublaže njezinu oštru strogost. Likurg je ublažio te žrtve te su joj u čast jednom godišnje umjesto ljudskih žrtava bičevani dječaci tako da njihovom krvlju bude poprskan žrtvenik. Artemidi su Grci u Aulidi htjeli žrtvovati Agamemnovu kćer Ifigeniju da bi mogli krenuti u pohod na Troju, no božica ju je spasila i odvela na Tauridu (Krim). Otkada je njezin brat smatran bogom Sunca nju su smatrali božicom Mjeseca, pa kako se on zove Feb, tako se ona zvala Feba. Artemidi su bili posvećeni jelen, vepar, medvjed i pas, te lovor u zajednici s bratom.²⁷ Lik Artemide kao lovca očuvala je likovna umjetnost, a tako ju označuju i mnogi pridjevi. Kod Homera se zvala „nositeljicom luka“, mnogo češće „streljačicom“. Više puta se naziva „bučnom“, što potječe od buke pri njezinom lovu. Kao i Apolon naziva se „dalekometna“. Vaza Francois, koja je nastala u Ateni otprilike pola stoljeća prije rođenja Eshila i Pindara, jednom je prikazuje kako u svakoj ruci drži po jednog lava, kao da su mačke, a drugi put kako jednom rukom za šiju hvata panteru, a drugom jelena. Nijedan pjesnik ne govori tako dojmljivo o njezinoj skrbi za divlje životinje kao Eshil u Agamemnonu, orlovi su usmrtili i rastrgali skotnu zečicu, a sveta se Artemida sažalila nad nesretnom životinjom: „Ona čija je milosna ljubav bliska bespomoćnom potomstvu krvoločnih lavova i svim mladuncima

²⁶ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 176. i 177.

²⁷ V. Duruy, *Poviest Grčka*, str. 39.

poljskih životinja koje sišu“. Lovac svoju vještinu zahvaljuje njezinu nadahnuću i potpori. A uspješni lovac na stabla pričvršćuje glave kao zavjetni dar za nju.²⁸

4.9. SIVOOKA ATENA, DIJETE BEZ MAJKE

Atenine svećenice pričaju sljedeću priču o njezinom rođenju. Zeus je žudio za Titanidom Metidom koje je koristila razna obličja ne bi li mu pobjegla. Naposljetku je uspijeva uhvatiti i dobiva dijete. Jedno proročanstvo Geje ustvrdilo je da će to biti žensko dijete, a da će slijedećim začecem Metida roditi sina koji će se suprotstaviti Zeusu jednako kao što se Zeus suprotstavio Kronu, a Kronu Uranu. Zbog toga je Zeus slatkim riječima namamio Metidu u krevet. Iznenada je otvorio usta i progutao je. Bio je to Metidin kraj, premda je kasnije tvrdio da mu Metida iz njegova trbuha daje savjete. Nakon određenog vremena dobio je strašnu glavobolju dok je šetao kraj jezera Triton. Toliko je bijesno urlao da je čitav nebeski svod odjekivao. Hermes je došao i otkrio uzrok Zeusovih jada. Pozvao je Hefesta, neki kažu Prometeja, da donese njegov klin i malj, i da mu na lubanji načini rupu, odakle je iskočila Atena u punoj ratnoj spremi i uz snažan poklič.²⁹ Atena, neovisna djevica postala je njegova obožavana ljubimica. Sa svojom majkom Metidom nije htjela imati nikakve veze. Sebe je smatrala Zeusovim potomkom, dijete bez majke. „Nije me rodila majka“, izgovara Atena u Eshilovim Eumenidama, „Slavim muškaraca u svim stvarima osim braka. Svim srcem ja sam očevo dijete“.

Zeus je Atenu stavio pod skrbništvo Posejdonova sina Tritona, koji je imao kćerku Paladu. Palada i Atena su postale najbolje prijateljice, no Atena je svoju smrtnu prijateljicu ubila nesretnim slučajem te je u njenu čast uzela njeno ime i otada se naziva Palada Atena. Također, u čast svoje prijateljice, Atena je iz maslinova drveta izrezbarila kip nazvan paladiji. Kip je s olimpskih vrhova do stvarnog svijeta došao kad je mitski Ilos, postavljajući međe grada Troje (zvanog Iliji), upitao Zeusa radi li pravu stvar. Zeus je odgovorio bacajući s neba sveti kip, koji se od paladija pretvorio u kip njegove kćerke Palade Atene. Tijekom Trojanskog rata kip je smješten u gradsku citadelu (premda je sama Atena bila na strani Ahejaca). Njegova je prisutnost gradu jamčila zaštitu. Doista, kad su ga Odisej i Diomed ukrali, grad je razoren.

Atena i Posejdon željeli su Atenu kao središte svojeg kulta pa su bogovi dogovorili natjecanje. Da pokaže kakve bi dobrobiti donijela gradu, Atena se stanovnicima predstavila skromnim

²⁸ W. F. Otto, *Bogovi Grčke*, str. 113. i 115.

²⁹ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 32.

stablom masline. Posejdon je zabio svoj trozubac u Akropolu pa je iz kamena potekla slana voda. Kako su oba dara bila vrijedna, pobjednika su morali izabrati besmrtnici. Božice su izabrale Atenu, a bogovi Posejdona. Zeus, želeći ostati neutralan, se povukao, ali je na taj način pomogao kćerki koja je odnijela pobjedu. Posejdon nije lako prihvatio poraz. Osvetio se na svoj uobičajen način – poplavom. Kako kiša nije pokazivala znakove prestanka, Atenjani su da bi ga smirili uskratili ženama pravo glasa i ne dopuštali muškarcima da zadrže majčino ime.

Od rođenja oboružana kacigom, kopljem i štitom, imala je jedan tipični odjevni predmet, egidu – oklopni prsluk načinjen od kože koze Amalteje koja je odgojila Zeusa. Homer kaže da je bila opšivena sa stotinu zlatnih resa. Haljine i kićene tunike također su bile povezane sa svečanosti održavanom svake godine na njezin rođendan, s time da su posebno svečano slavljene svake četvrte godine. Panatenaje su uključivale žrtvu, povorku, atletske igre i recitiranje epske poezije, što je na Periklovo ustrajanje zamijenjeno glazbenim natjecanjem. Pobjednik je dobivao amforu maslinova ulja ukrašenu slikom Atene s kopljem. Na svetkovini je Atena, odnosno njezin kip paladij, dobivao novu vunenu tuniku, tzv. pelpos. Pripreme su započinjale devet mjeseci ranije, kad bi se skupina djevojaka iz aristokratskih obitelji okupila oko tkalačkog stana kako bi istakle odjeću sjajnih boja ukrašenu prizorima Atene u borbi. Posljednjeg dana svečanost paladiji je odjeven u nove halje.³⁰

Atena je izumila frulu, trubu, zemljani lonac, plug, grablje, volovski jaram, konjsku uzdu, kočiju i brod. Prva je proučavala znanost brojeva, ali i vještine kao što su kuhanje, vezanje i tkanje. Premda je božica rata, ne uživa u borbi kao Ares. Pokušava smiriti sukob i zauzima se za zakon i poredak mirnim putem. U vrijeme mira ne nosi oružje, a kada joj je potrebno posuđuje ga od Zeusa. Njezino je milosrđe veliko; kada su na suđenju glasovi sudaca izjednačeni, ona uvijek daje svoj glas za oslobođenje optuženog. No, kada stupa u bitku nikada je ne gubi, čak i kada se sukobi sa samim Aresom jer bolje poznaje strategiju i taktiku. Mudri vojskovođe uvijek od nje traže savjet.³¹

4.10. ARES, BOG RATA

Grci su Aresa smatrali nepristojnim, sirovim, okrutnim i mahnitim. Usprkos mnogim sljedbenicima nikada nije nadahnuo onu vrstu štovanja kakvo su imala druga božanstva. Čak

³⁰ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 185. – 189.

³¹ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 68.

su ga i bogovi podcjenjivali. Osim Afrodite koja je s njim imala burnu vezu, nisu ga ni voljeli ni poštovali. Zeus, Aresov otac, prezirao ga je, a čak ni Hera nije osjećala ljubav za svog krvožednog sina. Priče o njemu jasno pokazuju zašto. Bio je cmizdravac koji je pribranoj Ateni, svojoj suprotnosti, zavidio jer ju je Zeus obožavao. U Ilijadi se žali zbog ovog očitog favoriziranja, no prigovori mu ne pomažu. Atena mu se izruguje i uz Zeusovo odobrenje ga pogodi kamenom i umalo ubije. Niti jak niti razuman, lako ga je nadvladati. Jednom su ga blizanci Efijalt i Ot, divovi Aloadi, okovali i stavili u brončanu posudu u kojoj je ostao zatvoren trinaest mjeseci, svakim danom postajući sve slabijim. Naposljetku je Eriboja, maćeha dvaju divova, otkrila nepodopštinu i priopćila to Hermesu, koji je oslobodio Aresa.

Borio se sa zanosom, ali bez hrabrosti ili suzdržanosti. Temperamentan i nasilan, nedostajala mu je strategija, što ga je činilo bogom rata, ali ne i bogom pobjede. Nije pokazivao čak ni pokoju vrlinu mačizma jer je često bivao ranjen (između ostalih ranili su ga Atena i Hermes) i nije mogao trpjeti bol. Nakon što mu je Diomed usred bitke kopljem smrskao kuk, prostro se po tlu i prema Homeru „jauknuo, kao što devet il' deset tisuća ljudi jeknut u ratu zna“. Zeus ga je nazvao najmrskijim bogom na Olimpu i nevoljko mu je, samo iz roditeljske dužnosti iscijelio rane.³² Nije se volio pojavljivati na sudu, pa čak ni kada je bio tužitelj, a samo se jednom morao braniti; bilo je to kada su ga bogovi optužili da je namjerno ubio Posejdonova sina Halirotija. Branio se tvrdeći da je ubojstvo počinio braneći svoju kćer Alkipu od Halirotijevog nasilja. S obzirom da su jedini svjedoci bili Ares i Alkipa, koja je potvrdila očevu priču, sud je presudio u njegovu korist. Bilo je to prvo suđenje zbog ubojstva, a brdo ne kome je održano nazvano je Areopag, ime koje se zadržalo do sve do današnjih dana.³³

U Rimu je bilo drukčije jer se Ares stopio sa starim bogom poljoprivrede Marsom pa je po položaju bio prvi do Jupitera. Što je rimsko društvo postajalo militantnije, to se i njegov značaj povećavao. Smatran je ocem Romula i Rema, utemeljitelja Rima, i posvećeni su mu mnogi hramovi. Svakog proljeća i jeseni održavane su svetkovine njemu u čast, s mnoštvom ratničkih plesova koje su izvodili deseci svećenika popraćenih svetim trubljama i svakojakim žrtvama. Na jednom od obreda za prizivanje vojne pobjede, održavanog na oktobarske ide, natjecale su se zaprege s dvama konjima, uz žrtvu desnog konja pobjedničkih kola. U veličanstvenom Rimu bog rata bio je iznimno štovan i zasipan darovima.³⁴

³² N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 191. i 192.

³³ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 52.

³⁴ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 193.

4.11. HEFEST, HROMI KOVAČ

Boga vatre Hefesta, najčudnijeg, ali možda i najljudskijeg među bogovima, majka je odbacila, bogovi su mu se smijali, a čak ga ni vlastita žena nije dovoljno voljela zbog temeljnog i užasnog razloga – bio je tjelesno unakažen.

Njegova majka Hera njega je i Aresa začela kako bi se osvetila Zeusu što je rodio Atenu iz glave (premda je prema nekim izvorima Hefest sjekirom rascijepio Zeusovu glavu kako bi Atena mogla izaći). Neposredno nakon poroda Hera je ustanovila da nije sve kako se nadala. Dok je Atena bila nadmoćna u svakom pogledu pa je iznad nje bio samo Zeus, Hefest je bio hrom i nizak, s malim nogama i naopako okrenutim stopalima. Hera ga se toliko sramila da ga je bacila s Olimpa. Pao je u more, gdje su ga spasile božice Tetida i morska nimfa Euronima. Devet je godina živio s njima, usavršavajući vještinu po kojoj će postati poznat. U nadsvođenoj spilji u morskim dubinama kovao je broncu i naučio izrađivati krasne broševe i ogrlice, bogato urešeno oružje i lance fine poput paučine. I poslije devet godina Hefest je bio ljut na svoju majku. Naposljetku joj se osvetio poslavši joj dar, iznimno domišljato izrađen zlatni tron. Naime, kad je Hera sjela na prijestolje, uhvaćena je u nerazmrsivu mrežu nevidljive i neraskidive užadi. Unatoč molbama Aresa i drugih bogova, Hefest je ostao postojan u odluci da je ne oslobodi. Na kraju je Dioniz napio Hefesta i odnio ga natrag na Olimp, prizor često oslikan na grčkim vazama. Hefest je oslobodio Heru. A zauzvrat je za ženu zatražio Afroditu. Molbi je udovoljeno.

No, Homer u Ilijadi iznosi drugu priču. Po njemu je Hefest rođen bez tjelesnih nedostataka. Majku je volio više od svega i uvijek ju je bio spreman braniti, čak i ako je to značilo navući se na Zeusov bijes. Kada se Hera, zajedno s Posejdom i Apolonom urotila protiv Zeusa, on joj je zlatnim okovima svezao ruke, a na noge objesio teško nakovnje i ostavio da tako visi iznad neba. Drugi su mu bogovi prigovarali, ali je Zeus nije htio osloboditi, a nitko mu se nije usudio suprotstaviti. Samo se Hefest hrabro suprotstavio kralju bogova i pokušao osloboditi majku. Neposluh je skupo platio. Zeus ga je zgrabio za stopalo i preko olimpskih bedema bacio na Zemlju. Pad je bio dug. Cijeli je dan padao kroz atmosferu i naposljetku udario na otok Lemn. Od pada je bio gadno ozlijeđen i premda su ga otočani dobro njegovali, nikad se nije posve oporavio. Kako je istaknuo Timothy Ganz „Hefest je hrom jer je bačen s Olimpa ili je bačen s Olimpa jer je hrom“. Bilo kako bilo Hefest se naposljetku vratio u nebesko kraljevstvo bogova

gdje je stvorio dom s prekrasnim i domišljatim predmetima vlastite izrade, od kojih mu je jedan omogućio da otkrije nevjeru svoje žene Afrodite.³⁵

Naime, Afrodita je varala Hefesta s Aresom. Hefest nije ništa znao o prevari sve dok ih jedne noći nije ugledao Helije koji je sve ispričao Hefestu. Potom je Hefest iskovao brončanu mrežu za lov, finu poput paučine, ali neraskidivu, i kriomice je pričvrstio na stranice svog bračnog kreveta. Afroditi je rekao da odlazi na Lemn, a Afrodita je po njegovu odlasku pozvala Aresa. Kad se Hefest vratio zatekao ih je uhvaćene u mreži, gole i bez mogućnosti bijega. Pozvao je ostale bogove da budu svjedoci njegova poniženja. Jedino su božice, iz obzira, ostale kod kuće. Hefest je objavio da ih neće osloboditi dok mu ne budu vraćeni darovi koje je morao dati Zeusu. No, Zeus nije htio vratiti svadbene poklone niti se upletati u ovo poniženje. Posejdon je stoga obećao da će se pobrinuti da Ares kao naknadu za svoje oslobođenje plati protuvrijednost bračnih poklona, a ako ipak bude odbio Posejdon će sam platiti dug. Hefest je na to pristao.³⁶ Unatoč bolnom iskustvu, Hefestu je sreća bila suđena. Nakon raspada braka s Afroditom, oženio se najmlađom Haritom Aglajom. Napravio joj je kuću od bronce i ispunio je prekrasnim predmetima i raznim napravama za olakšavanje kućanskih poslova.

Kada je Hefest radio, oblaci dima i pepela dizali bi se u nebo iz njegove podzemne kovačnice skrivene u vulkanu Etna. Uz pomoć jednookih pomagača Kiklopa mogao je napraviti bilo što pa je grčka mitologija prepuna predmeta koje je izumio. Od njegovih djela ističe se Ahilejev štit, kojeg opisuje Homer na četiri stranice, napravljen po Tetidinoj zamolbi. Na štitu je prikazan svakodnevni život Grka, božanstva i cijeli poznati svemir. Hesoid pak kao njegovo remek djelo ističe Pandoru, djevojku s licem božice koje je napravio od zemlje i vode. I naposljetku Eshil u svom Okovanom Prometeju opisuje kako Hefest po Zeusovom nalogu kuje Prometeja za stijene govoreći: „Mrzim svoj zanat, mrzim vještinu vlastitih ruku“.³⁷

4.12. HERMES, GOSPODAR HULJA, KRALJEVIĆ LOPOVA

Hermes je rođen na planini Kileni od Plejade Maje i Zeusa. Još kao dojenče iskrao se i pošao u potragu za pustolovinama. Prvo je došao u Pieriju, gdje je Apolon čuvao stado krava te ih je odlučio ukrasti. No plašeći se da ga ne odaju tragovi napravio je nekoliko cipela od hrastove

³⁵ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 194. i 195.

³⁶ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 48.

³⁷ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 196. – 198.

kore i pletenicama ih pričvrstio za kravlje noge te ih noću odveo. Apolon je otkrio krađu, ali ga je Hermesova varka zavela. Od kravljih crijeva i kornjačina oklopa napravio je glazbenu igračku kojom je uspavao majku. Tada dolazi Apolon koji je otkrio kradljivca po sumnjivom ponašanju ptica s velikim krilima. Odvodi Hermesa na Olimp te ga optužuje za krađu, a kravlje kože je potkrijepio kao dokaz. Hermes poriče, no ipak na kraju priznaje i govori da je ubio samo dvije krave koje je podijelio na dvanaest jednakih dijelova kao žrtvu za dvanaest bogova. Na Apolonov upit tko je dvanaesti bog, jer tada ih je bilo samo jedanaest, Hermes odgovara da je on dvanaesti bog. Dva su se boga potom vratila na planinu Kilenu gdje je Hermes pokazao Apolonu liru napravljenu od kornjačina oklopa. Počeo je svirati u Apolonovu čast koji je bio toliko oduševljen da mu je sve oprostio te mu ponudio da zamjene liru za krave. Hermes je pristao. Kasnije je Hermes pokušao zamijeniti svoju pastirsku frulu napravljenu od trstike za Apolonovu vještinu proricanja, no Apolon tome nije bio sklon te ga je uputio da uči od Trija vještinu proricanja iz kamenja. Nakon tog dogovora, Apolon ponovno vodi Hermesa na Olimp gdje je Zeusu ispričao što se dogodilo. Zeus je Hermesa opomenuo da mora poštovati tuđe vlasništvo i da ne smije lagati, no očito ga je sve to zabavljalo. Hermes mu odgovara da ga stoga učini svojim glasnikom i da neće lagati, iako ne obećava da će uvijek govoriti istinu. Zeus ga je zaista učinio glasnikom bogova te mu dao nadzor nad sklapanjem ugovora, promicanjem trgovine te nad slobodnim pravima putovanja za sve putnike na svim putovima diljem svijeta. Dao mu je i pastirski štap, okrugli šešir protiv kiše i krilate zlatne sandale kojima je putovao brzinom vjetera, a postao je i vodič za Had. Tako je Hermes postao dvanaesti olimpski bog.³⁸

Njegova čudesna spretnost ga je učinila i uzorom i pokroviteljem sluga. Gospodar je razbojnika i lopova te svih koji znaju potajno za sebe ostvariti korist. Od njega dolazi dobitak, kako onaj koji je pametno proračunat tako i onaj potpuno neočekivan. Tko na putu nađe nešto dragocjeno, koga iznenada zadesi neka sreća, taj se zahvaljuje Hermesu. Tako se sve što se označuje kao nađeno naziva Hermesovim darom. Tako zbor Eumenida kod Eshila rudarima pri kopanju želi bogati Hermesov blagoslov. On je taj kojemu se preporučuje trgovac; od njega dolazi umijeće lukava računanja, ali i dobra prilika bez koja sva spretnost ostaje bezuspješna. Kao pravi bog trgovine Hermes u ruci ima, kao što je poznato s kasnijih kipova, kesu punu novca.³⁹

U grčkoj mitologiji nitko nije svemoćan. Svakom božanstvu, čak i velikom Zeusu, katkad treba pomoć. Nekoliko puta u pomoć mu je priskakao i Hermes. Kada se Zeus zaljubio u Iju, kćer riječnog boga Inaha, pretvorio ju je u kravu da Hera ne bi doznala. Hera je zahtijevala da joj da

³⁸ R. Graves, *Grčki mitovi*, str. 45. i 46.

³⁹ W. F. Otto, *Bogovi Grčke*, str. 142. i 146.

kravu, a kako bi bila sigurna da se Zeus neće šuljati oko krave zadužila je pastira Arga, čudovište koje prema Ovidiju ima stotinu očiju, da je čuva. Ija je tamo mogla ostati dovijeka da Zeus nije pozvao Hermesa. Jedan je Hermesov dar nadmašivao sve ostale, sposobnost zavaravanja. Ugađao je Argu glazbom svirala i razveseljavao ga pričama dok mu se svih stotinu očiju nije sklopilo. Potom ga je ubio (njegove je oči Hera stavila u repno perje svoje svete životinje pauna), a Iju je odvezao i oslobodio. Zbog toga su ga drugi bogovi predali sudu. Dok je čekao presudu, svaki besmrtnik je pred njegove noge bacao glasački kamenčić. Kad je konačno presuđeno da je nevin stajao je posred hrpe kamenja, na grčkome herme. Znanstvenici se slažu da Hermesovo ime izvedeno iz te riječi, iako je sam mit nastao kasnije. U Homerovo vrijeme takve su hrpe kamenja služile kao oznake na cestama i raskrižjima. Do 5. stoljeća pr. Kr. te su kamene gomilice postale pravokutni stupovi nazvani hermama, s glavama i muškim spolovilima u erekciji. Kako je Hermes bio bog putovanja, javljale su se na cestama uz njegove žrtvenike. Kako je bio i bog granica, njima su označavale granice posjeda. Kako je bio vodič duša (psihopomp) do podzemnog svijeta, herme su naglašavale mjesto ulaza i prijelaza. Koristimo ih i danas, naše nadgrobne ploče odgovaraju grčkim hermama. Zašto je onda na njima toliko naglašena spolnost? Hermes je i bog plodnosti, odgovoran za dobrobit životinja pod njegovom vlašću, lavovi, veprovi, psi, stoka i ptice dobrog znamenja. Imao je mnogo ljubavnih veza, no kako je živio na granici, smatran je dvospolnim, a katkad se držalo da je izmislio masturbiranje. U svakom slučaju, svoje je naslijeđe ostavio potomcima neobična spola: Hermafroditu, Prijapu koji je, kao i herme, uvijek s erekcijom te šumskom bogu Panu s nogama, ušima i rogovima poput jarca.⁴⁰

5. ZAKLJUČAK

Stari Grci su bili politeisti, te su stoga vjerovali u mnoštvo boga. No, od mnoštva bogova i raznih mitoloških bića koje su poznavali, Grci su držali dvanaest bogova najznačajnijim. Tih dvanaest bogova, znani kao i bogovi s Olimpa po planini gdje su oni i boravili su: Zeus, Hera, Posejdon, Demetra, Hestija, Afrodita, Apolon, Artemida, Atena, Ares, Hefest, Hermes. Kroz te bogove i mitove o njima stari su Grci objašnjavali sve što im je bilo nepoznato od svakodnevnih životnih pojava i događanja pa do nastanaka cijelog poznatog svijeta, kao i samog svemira. Vjerovali su da oni bitno utječu na njihove život te su im se molili i prinosili im poklone i žrtve

⁴⁰ N. Hathaway, *Vodič kroz mitologiju*, str. 204. i 205.

da bi stekli njihovu naklonost, dobili savjet ili tražili oprost zbog nedjela koji su počinili. Bogove su zamišljali slične ljudima, s manama i vrlinama, koji su svojim djelovanjima određivali ljudske živote, kako u pozitivnom tako i u negativnom smislu. Bogovi su za stanovnike antičke Grčke bili sveprisutni koji su se pojavljivali u trenutku potrebe, ali i kako bi kaznile one koji su se drznuli raditi protiv njihove volje. Bogovi su mogli biti donijeti ljudima sreću i blagostanje, ali i prokletstvo i nesreću. Oni su bili uzrok svemu što se događalo. Zahvaljujući antičkim piscima, kao i arheološkim istraživanjima danas možemo upoznati grčke mitove te saznati kako se stari Grci živjeli i doživljavali svijet oko sebe.

6. POPIS LITERATURE

1. Duruy, Victor, *Poviest Grčka*, Denona d.o.o., Zagreb 2011.
2. Graves, Robert, *Grčki mitovi*, LDK promet, Zagreb 2003.
3. Hathaway, Nancy, *Vodič kroz mitologiju*, Mozaik knjiga d.o.o., Zagreb 2006.
4. Otto, Walter F., *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb 2004.
5. Schwab, Gustav, *Najljepše priče klasične starine (dio drugi)*, Globus media d.o.o., Zagreb 2005.